EMMA TĂMÂIANU-MORITA

SEMNIFICAȚIA LINGVISTICII COȘERIENE ÎN VIZIUNEA LUI TAKASHI KAMEI. DUPĂ DOUĂZECI DE ANI

1. În conştiinţa lingviştilor japonezi de astăzi, numele lui Takashi Kamei[1] (1912-1995) este legat în mod decisiv de cel al Maestrului de la Tübingen. Pe de altă parte, în spaţiul occidental, Kamei le este cunoscut celor care lucrează în orizontul integralismului în primul rând ca traducător al operei coşeriene[2] fundamentale *Sincronía, diacronía e historia* (1958) şi, în al doilea rând, ca autor al unei formulări care a ajuns să fie asociată constant cu numele savantului român: *Eugeniu Coşeriu – 'lingvist pentru secolul XXI'*. Astfel, pentru a invoca doar câteva dintre cele mai semnificative instanţe, la afirmaţia lui Takashi Kamei se referă Johannes Kabatek în *Cuvântul înainte* la Kabatek/Murguía 1997 (p. VII)[3]; Aurel Codoban (1988) întreprinde o pătrunzătoare analiză a sensului aserţiunii în cauză, din perspectiva situării bazelor filosofice ale integralismului în raport cu epistema secolului XX[4]; editorii volumului omagial *Un lingvist pentru secolul XXI* (Chişinău, 2002) preiau, ca titlu, aceeaşi formulare, evidenţiindu-i pertinenţa şi după mai bine de două decenii[5].

[1] Takashi Kamei a absolvit Facultatea de Litere a Universităţii Imperiale Tokyo în 1935. A fost profesor la Universitatea Hitotsubashi până în 1976, an în care i s-a conferit titlul de profesor emerit al acestei universităţi. Kamei şi-a continuat activitatea didactică în cadrul altor universităţi, desfăşurând, de asemenea, până cu puţin timp înainte de moarte, o intensă şi constantă activitate de cercetare. A publicat peste 20 de volume şi peste 200 de studii, a editat 17 volume, printre care şi ample enciclopedii de specialitate. Domeniile sale de cercetare predilecte sunt: istoria gândirii lingvistice, tipologia lingvistică, istoria şi dialectologia limbii japoneze, studiul filologic al textelor japoneze vechi, stilistica anumitor specii textuale japoneze tradiţionale.

[2] Utilizăm grafierea cu semn diacritic a numelui *Coşeriu* (şi a adjectivelor derivate), aşa cum se foloseşte în întreg volumul de faţă. În pasajele citate, respectăm grafia aleasă de fiecare autor.

[3] „Coserius sprachtheoretische und sprachphilosophische Konzeptionen sind vor allem durch zweierlei charakterisiert, erstens durch eine enorme Kohärenz und Durchplantheit, zweitens aber durch eine Offenheit in verschiedene Richtungen, die in die Zukunft weist und diese Sprachauffassung zum Fundament für die Präzisierung und den Ausbau verschiedener Bereiche macht. Es ist daher durchaus zutreffend, wenn gesagt wurde, Coseriu sei «eigentlich ein Linguist des 21. Jahrhunderts», denn die Bedeutung seines Werks wird sich wohl in vielerlei Hinsicht erst in der Zukunft herausstellen". (Kabatek/Murguía 1997:VII)

[4] „Susţinând autonomia limbii ca activitate umană liberă şi creatoare de semnificare, Eugenio Coseriu se înscrie în tematizarea filosofiei contemporane. Prin forma teoretică personală în care construieşte această autonomie şi prin consecinţele ce decurg din această construcţie el iese în afara acestei filosofii. [...] Filosofia coseriană a limbii [...] nutreşte ideea unei autonomii a limbii compatibilă cu o ontologie a umanului. Ea este deci una din rarele filosofii de astăzi care îndrăzneşte să ne anunţe succesiunea spirituală a modernului. Filosofia coseriană a limbii aparţine epistemei sau culturii secolului XXI". (Codoban 1988)

[5] Gheorghe Prini notează, în cuvântul *Din partea editorului* ce prefaţează volumul: „Titlul prezentei culegeri vine de la afirmaţia foarte sugestivă a unuia dintre cei mai marcanţi exponenţi ai

DACOROMANIA, serie nouă, VII – VIII, 2002 – 2003, Cluj-Napoca, p. 101-114

După trecerea în nefiinţă, la 7 septembrie 2002, a *omului* Coşeriu, sintagma a fost învestită cu statut emblematic pentru rolul pe care opera coseriană îl va juca în reîntemeierea necesară a ştiinţei limbajului, rol independent de accidentul soartei individuale (vezi, de exemplu, García-Hernandez 2002 şi Salvador 2002).

Nu avem nici o îndoială că Takashi Kamei este, cronologic, unul dintre primii savanţi de anvergură pe plan internaţional care au înţeles exact şi profund dimensiunile mutaţiei epistemice pe care opera coşeriană o (va) produce în ştiinţele culturii, punând-o în lumină fără echivoc în mai multe studii, dintre care cele mai importante ni se par a fi Kamei 1981b şi Kamei 1982a[6] – asupra cărora se va focaliza, de aceea, şi discuţia de faţă. Reluăm, astfel, o temă anunţată în Tămâianu 2000 şi Tămâianu-Morita 2001 şi dezvoltată, în linii generale, în Tămâianu-Morita 2002, lărgind aici aria bibliografică delimitată spre analiză.

Fie-ne îngăduit să luăm ca punct de plecare tocmai formula emblematică menţionată mai sus, atât de des citată sau invocată în exegeza coşeriană. Formula reprezintă 'prescurtarea' unui pasaj din *Cuvântul traducătorului – partea a II-a,* elaborat de Kamei pentru versiunea japoneză la *Sincronía, diacronía e historia*, publicată în anul 1981[7]. În ciuda aparenţei de optimism sau entuziasm pe care o poate crea formula 'prescurtată', mai ales dacă este interpretată *at its face value*, lectura sa în context relevă, dimpotrivă, o tonalitate gravă, indicată cu precizie de către Coşeriu însuşi în dialogul realizat în 1997 de J. Kabatek şi A. Murguía. Referindu-se la dificultatea receptării pe scară largă a operei sale, Coşeriu rezumă sensul afirmaţiei din 1979 a lui Kamei:

> „Was die ausdrückliche und breite Rezeption betrifft, hat Takashi Kamei eine Art geschichtliche Gesetzmäßigkeit festgestellt. Er schreibt, Saussure war schon lange tot, als die wirkliche Rezeption mindestens 30 Jahre später einsetzte. Bei Jakobson kam die weltweite Rezeption erst so um die 50 Jahre nach den ersten Veröffentlichungen, die aus den zwanziger Jahren stammten. Deshalb sagt er, so werde es auch im Falle von Coseriu sein, und in dieser Hinsicht sei Coseriu eigentlich ein Linguist nicht des zwanzigsten, sondern des einundzwanzigsten Jahrhunderts. Wir können also noch ein paar Jahre warten". (Kabatek/Murguía 1997, p. 264)

Redăm, în continuare, pasajele care conţin mult invocata evaluare avansată de

lingvisticii din aria extraeuropeană – Takashi Kamei –, care prefaţa, încă în 1981, traducerea operei coşeriene în japoneză cu formula «un lingvist pentru secolul XXI», formulă pe care o găsim actuală şi reprezentativă şi astăzi [...]".

[6] Studiul din 1982 este, de altfel, recomandat în termeni elogioşi („hijō ni sugureta ronkō", „o investigaţie absolut remarcabilă") de către Kennosuke Ezawa (1983, p. 348).

[7] Deşi textul a fost scris în 1979, cu excepţia unei precizări adăugate în 1980, cu ocazia predării manuscrisului la Editura Kronos, în cele ce urmează păstrăm în trimiteri anul publicării efective (1981), adică momentul în care textul a devenit accesibil publicului larg. După ştiinţa noastră, Kamei 1981b nu a fost tradus în nici o limbă europeană, după cum, de altfel, nu au fost traduse nici celelalte studii ale lui Kamei dedicate, în totalitate sau parţial, lingvisticii coşeriene (vezi bibliografia articolului de faţă).

lingvistul japonez[8], urmând ca, în secțiunile **3** şi, mai ales, **4**, să examinăm pe rând principalele elemente ce configurează termenii evaluării:

> „Coseriu va fi fiind, probabil, un Copernic pentru lingvistica secolului XX. [...] Oricum, autentica evaluare a lui Coseriu o încredințăm viitorului; e limpede că ea nu stă în limitele puterilor noastre de azi. Dacă ar fi să ne gândim la câțiva lingvişti reprezentativi pentru secolul XX – deşi asta depinde şi de preferințele personale – atunci Coseriu, care abia va împlini 60 de ani în 1981 (spre deosebire de Jakobson, deja mult mai în vârstă, ori Benveniste sau Kuryłovicz, plecați din lumea aceasta), aş spune mai degrabă că *nu* este un lingvist care să reprezinte secolul XX. În asemenea măsură este lingvistica secolului XX una „anistorică" (*ahistorisch*)! [...]
>
> Dacă ne întrebăm *cine* a reflectat cu adevărat în profunzime, din perspectivă filosofic-istorică, asupra temeiurilor ultime ale relației inextricabile dintre *limbaj* şi *ființa umană*, atunci nu ne apare oare orientarea dominantă în lingvistică una în care aceste temeiuri nu sunt căutate de **nimeni**?! Chiar şi astăzi stafia lui Schleicher mai bântuie încă în toate colțurile lumii. *Linguistica in absentia hominis!*
>
> Deşi în mod diferit de destinul lui Schuchardt, Coseriu ar putea părea, şi el, un fel de eretic marginalizat. Dacă am considera că a durat aproape o jumătate de veac după moartea lui Saussure până ca el să-şi asigure statutul de neclintit al unui Olimp al lingvisticii, atunci, până să vină ziua în care Coseriu va fi venerat în mod autentic de toată lumea, ca o stea gigantică şi strălucitoare mai presus de Saussure, născută de contemporaneitate, sortit este poate să aşteptăm secolul XXI"[9]. (Kamei 1981b, p. 247-248)

2. Argumentația de mai sus are drept fundal un îndelungat proces de reflecție[10],

---

[8] Traducerea din limba japoneză ne aparține. Precizăm că am încercat să urmăm îndeaproape litera şi spiritul secvențelor din original, acordând însă precedență transmiterii exacte a conținutului informațional ca atare, în conformitate cu obiectivele discuției de față. Scriitura lui Takashi Kamei, extrem de complexă şi nuanțată, cu certitudine dificilă pentru cititorul contemporan, fie el chiar vorbitor nativ, merită, fără îndoială, o atenție specială, reflectată într-o posibilă versiune îmbunătățită a traducerii.

[9] „Osoraku Coseriu wa nijusseiki ni oite gengogaku no Copernicus de arō. [...] Tonikaku, Coseriu no shin no hyōka wa shōrai ni yudanerareteiru to tomo ni, motoyori ware-ware no, sore wa, ima, chikara no oyobu kagiri dewa nai. Nijusseiki wo daihyō-suru gengogakusha wo nanninka ageyo to iwarereba, sore wa, hito no konomi-gonomi de aru ga, imada yōyaku ni shite 1981-nen ni kanreki wo mukaeru Coseriu wa, Jakobson sude ni oi, Benveniste, Kuriłovicz aitsuide yo wo satta ima, aruiwa mushiro nijusseiki wo daihyōsuru gengogakusha dewa nai kamoshirenai. Sore hodo nijusseiki no gengogaku wa «botsurekishi no (ahistorisch)» gengogaku de aru. [...]

Masa-ni kotoba to ningen to no kono tachikiri-gataki kankei ni oite shin ni fukaku rekishitetsugaku no kono kontei ni kokoro wo hisometa hito to naru to, hitori to shite kore wo soko ni motome-enai no ga, korezo gengogaku no seitō na no dewa nai ka. Schleicher no bōrei wa itaru tokoro ni ima mo henman-shiteiru. *Linguistica in absentia hominis!*

Katsute no Schuchardt to sono unmei onajiku wa naku to mo, Coseriu mata kengai no itan de naku wa nai. Saussure ga gengogaku no Olympos ni sono yuruginaki kurai wo shimeru made ni wa, sono shi-go hotondo hanseiki wo kemishita to suru naraba, sude ni Saussure wo chōkoku-shite idaina, sō iu gendai no unda kagayakashii hoshi to shite, shin ni Coseriu wo tareshi mo no aogitataeru sono hi no tōrai, sore wa imada kore wo nijūisseiki ni matsu hoka naki sadame kamoshirenai". (Kamei 1981b, p. 247-248)

[10] Mărturiile privind traducerea la *Sincronía*... sunt expuse pe larg în Tămâianu-Morita 2002, p.

declanşat de primul contact al lui Kamei cu opera coşeriană, produs ‘în timp real’: prima ediţie (Montevideo) a volumului *Sincronía, diacronía e historia* i-a parvenit lui Kamei chiar în anul 1958, iar lectura i-a generat convingerea că se află în faţa singurei căi valide pentru reconstrucţia domeniului ştiinţelor omului. Recitirea atentă a volumului şi asumarea explicită a viziunii coşeriene se atestă un deceniu mai târziu, prin propunerea unui curs special la Universitatea Tokyo, în 1972, curs în care Kamei şi-a prezentat propria concepţie lingvistică „luând ca axă centrală”[11] gândirea coşeriană. Relativul „eşec”[12] al cursului i-a întărit însă convingerea, întreţinută încă de la început, că o traducere în limba japoneză este acut necesară, pentru a deschide accesul nemijlocit la textul coşerian şi a face posibil, astfel, dezvoltări pe temeiul lui. Considerând că singur nu ar fi reuşit, în cazul capodoperei coşeriene, să ajungă la împlinirea unei versiuni traduse „demnă de a fi făcută publică”[13], Kamei a apelat, în cele din urmă, la discipolul său Katsuhiko Tanaka[14] (n. 1934), în a cărui capacitate de a duce la îndeplinire un asemenea proiect avea deplină încredere. După aproximativ un deceniu, cât a durat travaliul de traducere de o meticulozitate şi profunzime ieşite din comun, în 1981 eforturile concertate ale maestrului şi discipolului se concretizează într-o publicaţie remarcabilă, menită să transmită cititorului japonez nu numai geniul lui Eugenio Coseriu, ci şi crezul ştiinţific al celor doi lingvişti. „Ceea ce îmi doresc”, notează, pe de o parte, Katsuhiko Tanaka, „este ca această carte să trezească cititorilor un răspuns cel puţin la fel de puternic ca şi cel pe care l-am resimţit eu însumi, şi ca ei să afle în această carte o armă eficace pentru a aprofunda reflecţia privind problemele fundamentale ale omului, limbajului, societăţii şi culturii”[15] (Tanaka 1981:243). Kamei afirmă, şi el, fără echivoc:

> „În fapt, poate că, sub aspect tehnic, Chomsky a produs o revoluţie în «lingvistică». De aceea, s-ar putea spune şi că tocmai el ar fi omul zilei în domeniul

---

75-94. În paragraful de faţă reamintim doar câteva repere principale, aşa cum sunt consemnate ele în Kamei 1981b (în special p. 244-245).

[11] „[...] Coseriu wo chūjiku ni mizukara no kangae wo nobete mo mitai mono to, komo-gomo kangaeta no de aru”. (Kamei 1981b, p. 245)

[12] „Shikashi, kono kōgi wa, dōmo shippai ni owatta to omotteiru”. (Kamei 1981b, p. 245)

[13] „[...] watakushi no chikara dewa, sore ga donna shiromono de are, *yo ni ōyake ni shi-uru made no manzokuna katachi* ni made shitate-ageru koto wa, [...] yahari muzukashisō-ni omoeta”. (Kamei 1981b, p. 245; subl. n. – E.T.)

[14] Katsuhiko Tanaka a absolvit Universitatea de Limbi Străine din Tokyo în 1957, având drept specializare principală mongolistica. A fost discipolul lui Kamei la Universitatea Hitotsubashi, unde şi-a realizat studiile post-graduale. În 1976 a devenit profesor al acestei universităţi, care i-a conferit la retragerea din activitate, ca şi lui Kamei, titlul de profesor emerit. Pe baza unei burse Humboldt, între 1964 şi 1966 a studiat, în cadrul Facultăţii de Filosofie a Universităţii Bonn, lingvistică generală, etnologie, studiul filologic al textelor. Încă din acea perioadă, cercetările lui Tanaka se centrează asupra problematicii complexe a funcţionării limbii în contextul sociocultural, examinată de pe poziţiile unei solide cunoaşteri a istoriei gândirii lingvistice.

[15] „Negau koto wa, honsho wo te ni shita dokusha ga, honsho ni watashi ga kanjita no ni otoranu tsuyoi tegotae wo kanji-tori, ningen, gengo, shakai, bunka no konpon-mondai ni tsuite shisaku wo fukameru sai no yūryokuna buki wo miidasareru koto de aru” (Tanaka 1981, p. 243).

lingvisticii celei de-a doua jumătăți a secolului XX. Nu avem răgazul de a explica aici în detaliu de ce, prin comparație, Coşeriu, radical diferit de un asemenea curent [lingvistic] dominant (?)[16], e imposibil a se bucura de aceeaşi falnică acceptare. Totuşi, pentru a menționa doar motivul fundamental, nu este *nici o exagerare* să arăt, dintr-un punct de vedere personal, că m-am *confruntat* cu această carte [*Sincronía*...] ca şi cu o *scriere* de **reflecție** ținând cu adevărat de filosofia culturii. [...] Aş interpreta intenția de profunzime a lui Coşeriu ca fiind, de pe pozițiile lingvisticii, o pledoarie pentru renaşterea, în ştiințele umane, a *finalismului* (*expresie a voinței libere a omului ca existență individuală*) în adevăratul sens al termenului. Nu am nici o îndoială că *interpretarea* mea este corectă. În orice caz, eu nu cunosc pe nimeni altcineva – se va observa că nu îmi restrâng afirmația la *lingvişti* – care să se fi opus nemijlocit şi cu atâta hotărâre *determinismului*"[17]. (Kamei 1981b, p. 251-252; subl. în original)

„Privind acum retrospectiv, trebuie să afirm că, pentru mine, anul 1958 este unul *monumental* în desfăşurarea istorică a lingvisticii"[18]. (Kamei 1981b, p. 252)

3. Aflăm în aceste ample texte de exegeză coseriană – publicate la începutul deceniului 8 al secolului XX, dar reflectând convingeri formate cu cel puțin un deceniu înainte – cea mai exactă evaluare a semnificației integralismului, pe o dimensiune de adâncime care a permis savanților în cauză să surprindă şi să prevadă fără ezitări întreaga forță de impact a acestei viziuni asupra dezvoltării ulterioare a ştiinței limbajului. Fără îndoială, viitoare cercetări extensive şi sistematice privind constituirea şi dezvoltarea curentului integralist vor clarifica situarea cronologică şi valorică a exegezelor discutate aici în contextul internațional global al receptării operei coşeriene[19]. Ceea ce putem afirma cu siguranță în momentul de față este că studiile lui Kamei şi Tanaka configurează **prima instanță majoră de receptare autentică într-un spațiu geografic-cultural disjunct de cele în care Eugeniu Coşeriu a activat în mod nemijlocit**. În acest sens, ea este proba peremptorie a unui impact obiectiv produs de opera coşeriană în sine, mai presus de orice eventuală părtinire (favorabilă sau defavorabilă) derivată din contactul cu personalitatea copleşitoare a

---

[16] Semnul interogației, în original.

[17] „Tashika-ni Chomsky wa gijutsu no men de «gengogaku» ni kakumei wo motarashita kamoshirenai. Kare koso wa nijusseiki no kōhan no gengogakkai no sono chōji to mo ieyō. Kore ni kurabereba, sō iu shuryū (?) to wa mattaku tetteishite hada-ai wo koto ni suru Coseriu no hō wa, sō hanabanashiku ukeirerareru tei no mono dewa arienai ga, sore ni tsuite, ima koko ni kakazurawatteiru itoma wa nai to shite, shikashi, tonikaku sono kontei ni oite, sore wa bunka no tetsugaku ni kakawaru, masashiku sō iu «shisō» no sono *yomimono* to shite, watakushi wa kore to torikunda -, sō itte watakushi no kimochi to shite, kesshite mata, kore ni *uso* wa nai. [...] Coseriu mo gengogaku ni koto yose-tsutsu, jinmon no gakumon ni taishite, shin ni tadashii imi ni okeru «(ningen no ko to shite no jitsuzon no sono jiyūishi no) mokutekiron» no fukken wo tonaeteiru no da to, sono yō ni kare no shinsō no ito wo watakushi wa kaishaku-shitai. Soshite, kore ni kesshite «kaishaku» to shite ayamaru tokoro mata nai de arō. Tonikaku, korehodo ni made okusuru tokoro naku «ketteiron» ni shōmen kara tate wo tsuita hito – mohaya, aete gentei-shite gengogakusha to wa iwanu – wo watakushi wa shiranai". (Kamei 1981b, p. 251-252)

[18] „Ima ya 1958-nen ga watakushi ni wa gengogaku no rekishi no sono nagare ni hitotsu no *monumental*-na toshi to shite, kaiko-sarezu ni wa yamanu no de aru". (Kamei 1981b, p. 252)

[19] Direcțiile generale ale unei asemenea vaste întreprinderi sunt indicate şi dezbătute de Mircea Borcilă (2001b, p. 4-8).

savantului de la Tübingen.

Ce anume justifică, aşadar, înțelegerea imediată şi de o profunzime neegalată la vremea respectivă pe care o atestă exegezele celor doi lingvişti japonezi? Credem că răspunsul se poate afla în *două categorii* de factori.

3.1. Identificăm motivația fundamentală în *convergența viziunii coşeriene cu modul în care Kamei şi Tanaka înşişi înțeleg esența limbajului şi specificul lingvisticii ca ştiință a culturii*[20]. Cei doi au găsit în opera coşeriană tocmai expresia clară şi impecabil articulată a unei concepții pe care ei înşişi se străduiau să o elaboreze, împotriva lingvisticii „mainstream" de sorginte americană, dominantă în Japonia, ca şi în întreaga lume, atunci, ca şi acum (cf. de ex. Kamei 1988, p. 22). În limitele articolului de față, ne vom referi cu predilecție la cazul lui Kamei, amânând pentru o lucrare viitoare examinarea în detaliu a concepției lui Tanaka, nu mai puțin demnă de aşezat în 'nucleul tare' al receptării autentice a integralismului.

3.1.1. Kennosuke Ezawa (1983, p. 344) semnalează convergența teoretică între concepția coşeriană dezvoltată în *Sincronía, diacronía e historia* (1958) şi o lucrare timpurie a lui Kamei (1936, *Sistemul gramatical şi istoricitatea sa*). Investigațiile de istorie a gândirii lingvistice, cum ar fi, dintre sursele utilizate în articolul de față, Kamei 1970a, 1970b, 1981a, 1983 vădesc aceeaşi consonanță. De exemplu, în studiul *A Saussurian Mystery* (Kamei 1981a)[21] se remarcă, înainte de toate, înțelegerea similară a esenței limbajului şi a manierei în care marile curente ale secolului XX (în speță, aici, structuralismul) şi-au construit obiectul de studiu printr-o „abstractizare" şi *reificare* a limbajului „real" (p. 265-266). De asemenea, viziunea globală subiacentă ce răzbate din textul lui Kamei (viziune față de care destinul şi „misterul" vieții şi operei lui Saussure reprezintă doar un caz particular) este consonantă, şi ea, cu definirea specificului *lingvisticii ca ştiință a culturii* la Coşeriu.

Această stare de fapt este recunoscută ca atare şi de exegeți ai operei lui Kamei, justificând afirmația cu care am început articolul de față. Astfel, referindu-se la volumul 6 al *Operelor complete* ale lui Kamei, unde se află inclus şi amplul studiu dedicat în întregime lingvisticii coşeriene (Kamei 1982a)[22], Kiyozō Kazama (1994) avertizează asupra faptului că studiile cuprinse în volum sunt dificil de urmărit în absența unei înțelegeri prealabile a concepției teoretice de ansamblu a lui Kamei. Din acest motiv, Kazama recomandă a se începe lectura cu studiul despre Coşeriu – singurul savant occidental cu a cărui concepție coincide cea a lui Kamei în ceea ce priveşte „esența" sau „spiritul" cercetării[23] –, cu atât mai mult cu cât studiul în cauză

[20] Reamintim că, în opera coseriană, această viziune este prezentă ca atare încă din 1958 (vezi, în special, cap. 6 din Coseriu 1958/1978); pentru forma sistematizată în *cele cinci principii ale lingvisticii ca ştiință a culturii*, vezi Coşeriu 1992, 1999, Kabatek/Murguía 1997, cap. 8. Problema este amplu investigată de Mircea Borcilă într-o întreagă serie de studii (1988, 1991, 2001a, 2002).

[21] Aceeaşi temă este reluată şi dezvoltată în Kamei 1983.

[22] Pentru o discuție detaliată, vezi *infra*, **3.1.2.**

[23] „[…] chosha to kenkyū no seishin wo tomo ni suru seiō no gakusha". (Kazama 1994, p. 132)

nu este o simplă *prezentare* expozitivă a viziunii coşeriene, ci o *dezvoltare* originală pe temeiul doctrinei coşeriene, cu numeroase exemplificări *şi* din limba japoneză (Kazama 1994, p. 132).

3.1.2. Relevant pentru discuția de față este faptul că studiul menționat debutează cu o amplă secțiune (p. 39-49) privind propria convingere despre calea eronată a lingvisticii considerate „științifice", cale ce își află originile în secolul al XIX-lea şi continuă, *în esență neschimbată*, până în prezent[24]. În ciuda diferitelor curente care s-au succedat, un fascicul de trăsături epistemice a rămas central şi neschimbat în lingvistica *mainstream*, străbătând-o „ca un fir roşu" („akai ito"): *esența limbajului* – şi anume **semnificația** – a fost expediată în fundal şi chiar *evitată* ca obiect al investigației, iar cercetarea s-a focalizat asupra unui „schelet" lipsit de viață sau a unor „rămăşițe" ale limbii, nefiind nimic mai mult decât simplă „anatomie" ori „disecție" a acestor rămăşițe *ca rămăşițe* moarte[25] (Kamei 1982a, p. 48-49). Căutând posibile explicații ale acestei stări de lucruri, Kamei recurge la o sugestivă comparație cu artele plastice. Aici, o încercare de a explica semnificația artistică şi de a justifica valoarea estetică printr-un studiu limitat la caracteristicile *fizice* şi/sau *formale* ale materialului de lucru nu s-ar bucura, probabil, niciodată de statutul de „știință" serioasă[26]. În cazul limbii însă, materialul formal este atât de complex *în sine* încât simplul studiu al *structurilor* şi *formelor*, chiar cu ignorarea totală a *semnificației*, a putut genera şi întreține iluzia de științificitate. Pe baza rezultatelor acestei întreprinderi pur *tehnice*, lingviştii înşişi au ajuns să creadă că lingvistica este (sau poate fi) o știință „exactă", şi chiar „să se mândrească" din acest motiv. În opinia lui Kamei, Eugeniu Coşeriu este singurul savant care scoate la lumină, în mod inechivoc şi fără compromisuri, această eroare fundamentală a lingvisticii ca *pseudo-știință exactă* sau *naturală*, ducând până la ultimele consecințe critica unei asemenea orientări epistemice[27] (Kamei 1982a, p. 49).

3.2. Cea de-a doua motivație o aflăm în *similitudinea personalității şi stilului științific al lui Kamei cu cele ale lui Eugeniu Coşeriu*: într-o ipotetică *tipologie* a savanților din domeniul cercetării limbajului, cei doi s-ar impune încadrați, cu

---

[24] i.e. până la data redactării studiului.

[25] „[...] kotoba no keigai wo *keigai to shite* toriage, hitasura tan ni kono keigai no sono kaibō wo koto to suru, sō iu kaibōgaku no sen wo toritsuzukete kita". (Kamei 1982a, p. 48-49; subl.n. – E.T.)

Deşi textul nu conține referințe bibliografice, întrucât păstrează stilul şi formatul inițial al unei conferințe (13 iunie 1982, Universitatea Seijō, Tokyo, în organizarea *Societății pentru investigarea fundamentelor științei*, *Kagaku kisoron gakkai*), este evident că această critică se face de pe pozițiile – şi, de fapt, în termenii – înțelegerii humboldtiene a naturii limbajului, aşa cum se regăseşte ea şi în lingvistica integrală (cf. Humboldt 1836, în special cap. 8, p. 48-49, 51 şi cap. 13, p. 93).

[26] Desigur, afirmația se impune citită din perspectiva momentului în care a fost făcută. Constatăm astăzi, dimpotrivă, că o asemenea orientare simplist-materialistă se afirmă tot mai pregnant şi în acest domeniu: sunt încununate cu aură de 'științificitate' tocmai tentativele de a explica determinist intuiția valorii estetice prin procesele neuro-fiziologice subiacente cogniției perceptuale (în speță, vizuale), sau chiar prin infrabazele genetice ale respectivelor procese.

[27] „[...] sono ayamatta sen wo ba, kotoba ni arawana katachi de mottomo akarasama ni, doko made mo te wo yurumezu, netchiri-to semeta no ga, Eugenio Coseriu de arimasu" (Kamei 1982a, p. 49).

siguranță, în aceeași categorie.

Putem invoca drept argument, în primul rând, amploarea cunoașterii științifice a lui Kamei[28]. Astfel, în interiorul studiilor sale își găsesc locul, în calitate de obiect al investigației, limbi de o remarcabilă diversitate, de la – firește – japoneză până la limbile europene moderne, dar și latina, greaca veche ori sanscrita. La fel, domeniile disciplinare în care s-a manifestat creația științifică a lui Kamei (enumerate sub **1.**, în nota biografică) atestă definirea comprehensivă a lingvisticii ca știință a culturii. După propria sa mărturisire (1988, p. 22), Kamei nu a ales, drept specializare universitară, *Lingvistica* (generală / teoretică) deoarece „i-a lipsit încrederea în el însuși"[29]. În acei ani (deceniul 3 al secolului XX), explică el, credința curentă era aceea că a face cercetare lingvistică serioasă presupune cu necesitate, ca bază minimală a pregătirii, cunoașterea limbilor latină și greacă veche, pe cât posibil și a limbii sanscrite, pe lângă – „se înțelege de la sine" – faptul de a aprofunda o altă limbă precum turca sau araba etc., aleasă drept domeniu predilect de investigație. De asemenea, un cercetător demn de acest nume nu poate să nu fie capabil a citi cu ușurință *cel puțin* în engleză, germană și franceză, pentru a fi permanent la curent cu stadiul cercetării pe plan mondial. Fără a avea, în anii tinereții, convingerea că ar reuși să ducă la bun sfârșit o asemenea vastă întreprindere, Kamei a optat pentru o specializare universitară într-un domeniu mai restrâns și cu caracter mai pronunțat aplicativ, și anume *Studiile japoneze*. O poveste din negura vremurilor i se par astăzi toate aceste tribulații – comentează Kamei, nu lipsit de sarcasm –, într-atât s-a schimbat *Lingvistica* într-o jumătate de secol[30]! Desigur, la Universitatea Hitotsubashi activitatea didactică a lui Kamei s-a concentrat asupra lingvisticii generale, cu privire specială, în cadrul secției de *Studii europene*, asupra istoriei gândirii lingvistice occidentale.

Un al doilea argument îl constituie, credem, intransigența științifică și absența oricărui compromis în a urma drumul pe care îl consideră corect, ca și spiritul polemic de temut pentru care atât Kamei, cât și Tanaka sunt bine cunoscuți în lumea academică japoneză. De exemplu, Kamei 1982b este o critică în cei mai duri termeni față de o luare de poziție publicată anterior de Tadao Shimomiya, el însuși un reputat specialist în lingvistică contrastivă. Chiar titlul articolului lui Kamei: *Shimomiya Tadao-shi ni tadasu* (O întrebare pentru domnul Tadao Shimomiya) conține verbul *tadasu*, aproximativ „a interoga", verb ce implică un statut de superioritate al persoanei care 'întreabă' / 'interoghează', nu departe de nuanța pe care o are expresia românească *a lua la întrebări*. Chiar și astăzi, la menționarea numelui lui Takashi Kamei, primul lucru pe care profesorul Tadao Shimomiya și-l amintește, cu o strângere de inimă, este critica necruțătoare la care a fost supus în respectivul articol[31]. Pentru a exemplifica, în subsidiar, și cazul lui Katsuhiko Tanaka, vom invoca mărturia autorului privind

---

[28] Vezi, în acest sens, și Kazama 1994, p. 133.

[29] „Daigaku e susumu ni atari, gengogakka wo erabanakatta no wa, jishin ga nakatta kara de aru". (Kamei 1988:22).

[30] „Omoeba, gojūnen no aida ni, gengogaku mo ōkiku henbō-shita mono, konjaku no kan ni taenai". (Kamei 1988, p. 22)

[31] Comunicare personală, 9 noiembrie 2002.

receptarea cărţii sale despre Chomsky[32]: volumul a fost, în general, fie ignorat în totalitate de colegii săi de breaslă, fie respins ca inutil; mai mult, au existat chiar şi voci care l-au etichetat drept „lectură interzisă" („kinsei no sho") pentru chomskienii japonezi (Tanaka 2000, p. 243).

4. Îndreptându-ne atenţia, în continuare, asupra reperelor ce alcătuiesc eşafodajul evaluării lui Kamei, vom pune în evidenţă în primul rând situarea de *rang valoric* acordată lui Eugeniu Coşeriu în comparaţie cu figurile emblematice ale lingvisticii secolului XX de până în deceniul 8[33]: Ferdinand de Saussure şi Noam Chomsky.

4.1. Vom începe, de fapt, cu Chomsky, în privinţa căruia poziţia lui Kamei este simplu de rezumat: este vorba despre o respingere fără drept de apel a comparaţiei înseşi, întrucât Chomsky nici măcar nu se constituie într-un termen legitim pentru o comparaţie cu Coşeriu. Revenind la o afirmaţie citată mai sus, în secţiunea **2.**, anume: „În fapt, poate că, sub aspect tehnic, Chomsky a produs o revoluţie în «lingvistică»..." (Kamei 1981b, p. 251-252), atragem atenţia asupra ghilimelelor care marchează, în original, utilizarea termenului *lingvistică* în raport cu generativismul chomskian. *Judecata implicită* aici este, credem, convergentă cu cea exprimată consecvent în repetate rânduri, cu solide argumente ştiinţifice, de Eugeniu Coşeriu[34]. În mod explicit, convingerea sa privind statutul contribuţiei lui Chomsky la dezvoltarea lingvisticii în definiţia ei autentică este exprimată în studiul dedicat lui Coşeriu: „dacă e să îl comparăm pe Chomsky cu Coşeriu", atunci putem afirma că, în calitate de „actor principal" sau „star" pe scena lingvisticii mondiale, aşa cum poate părea el în momentul de faţă, Chomsky nu se va bucura, în orizontul istoriei gândirii, decât de o „existenţă efemeră"[35] (Kamei 1982a, p. 49-50). Subliniem că în această secvenţă, cum este şi de aşteptat, comparaţia este formulată cu termenii inversaţi: „dacă e să îl comparăm *pe Chomsky* cu Coşeriu [...]". Fără îndoială, Kamei nu neagă dreptul la manifestare al unor curente „lingvistice" de factura generativismului, atâta vreme cât locul lor în raport cu paradigmele majore din cercetarea limbajului este corect stabilit, iar nu absolutizat pe baza unor factori externi ştiinţei în calitate de căutare obiectivă a adevărului (Kamei 1982a, p. 50).

În paranteză fie spus, poziţia lui Tanaka asupra acestei chestiuni este chiar mai

[32] Prima ediţie a cărţii intitulate *Chomsky* a apărut la începutul anului 1983. Informaţia prezentată aici este cuprinsă în postfaţa ediţiei din 1990 – postfaţă inclusă şi în ediţia substanţial revizuită din 2000.

[33] Facem această precizare întrucât, la momentul respectiv, cel puţin în Japonia, orientarea cognitivistă încă nu se afirmase cu agresivitatea instituţională ce o va caracteriza în deceniile care au urmat.

[34] Ilustrăm cu o formulare succintă din dialogul publicat în 1997: „Chomsky ist nie Linguist gewesen, nur Grammatiker, und nicht einmal ein richtiger Grammatiker, denn Grammatik kann man *per definitionem* nicht als Universalgrammatik machen, sondern nur als einzelsprachliche Grammatik. Die Universalgrammatik ist nur Modell der Grammatik schlechthin, nicht aber eine Grammatik mit konkreten oder halbkonkreten Regeln". (Kabatek/Murguía 1997, p. 241)

[35] „[...] Coseriu ni hi-sureba, Chomsky no sono tateyakusha, hanagata, *lion* to shite no seimei wa, tsumari sono yōna sonzai to shite mushiro rekishiteki-ni wa mijikai mono ni omoemasu" (Kamei 1982a, p. 49-50).

tranşantă: „Nu poate decât să ne mire faptul că, nu numai în America, ci şi în Japonia, intelectualii s-au închinat întru totul lui Chomsky. Cred că în secolul XXI această întâmplare va face obiectul unor investigaţii serioase, de istorie a lingvisticii, ca o *dramă* a gândirii din cadrul lingvisticii". (Tanaka 1993b, p. 130)[36].

4.2. În ceea ce priveşte raportarea la Saussure, baza comparării lui Coşeriu cu părintele structuralismului lingvistic o constituie, pentru Kamei, nu atât teoria saussuriană a limbii aşa cum s-a concretizat ea în *Cursul* publicat postum, cât sensul şi orientarea tribulaţiilor omului *real* Saussure, în calitate de savant care a luptat, solitar, împotriva curentului de gândire dominant în lingvistica secolului al XIX-lea, încercând să surprindă „esenţa" limbii, adică să aducă în lumina unei explicaţii la palierul cunoaşterii epistemice activitatea pe care vorbitorul o efectuează „inconştient", i.e. spontan şi intuitiv[37]. Or, cercetătorii secolului al XIX-lea nu erau „lingvişti" în *acest* sens. Saussure a încercat, aşadar, să se apropie de „misterul limbii" („gengo no himitsu"), dar nu a avut forţa individuală de a susţine o asemenea titanică întreprindere, devenind, în schimb, în destinul său personal, o „victimă a lingvisticii – de fapt, mai exact, a limbii" (Kamei 1970b, p. 180)[38]. Saussure reprezintă, astfel, pentru Kamei, figura simbolică a savantului care, de unul singur în epoca sa, ţinteşte să treacă dincolo de simpla colectare şi descriere de fapte izolate, înspre o explicaţie autentică a limbajului în esenţa lui. Tragedia lui Saussure-omul, sintetizată de Kamei într-o metaforă izbitoare, a fost aceea că nu a reuşit să facă faţă „răzbunării" sau „represaliilor din partea limbii"[39], care nu îşi lasă revelat misterul cu uşurinţă. Recunoscând însemnătatea *proiectului* teoriei saussuriene a limbii, dar şi, dat fiind destinul omului-Saussure, complexitatea sarcinii de a evalua adecvat locul său în istoria gândirii despre limbaj, Kamei afirmase deja, cu peste trei decenii înainte: „a-l înţelege pe Saussure înseamnă a-l depăşi pe Saussure" (cf. Kamei 1970b, p. 185) [40].

Pornind de la această susţinere, Tanaka (cf. 1993a, p. 270-271) ar fi dorit să utilizeze ca titlu pentru versiunea japoneză la *Sincronía, diacronía e historia*, în loc de

---

[36] „[...] America nomi narazu, Nihon demo, chishikijin-tachi ga sukkari Chomsky ni kie shite shimatta koto ni wa odorokazaru wo enai no de aru. Nijūisseiki ni wa, kono dekigoto wa, gengogaku ni okeru shisō no *drama* to shite, majimena, gengogakushi no kenkyū-taishō to naru de arō". (Tanaka 1993b, p. 130)

De fapt, Tanaka însuşi întreprinde în repetate rânduri o asemenea analiză, cu referire la spaţiul japonez (de exemplu, Tanaka 1975, p. 256-257 şi, mai ales, Tanaka 1983/2000).

[37] „[…] muishiki no sekai e aete fumikomu no ga gengogakusha de aru". (Kamei 1970b, p. 180)

[38] „Kare wa gengogaku no – ina, gengo no – sono gisei ni natta no de aru". (Kamei 1970b, p. 180)

[39] „[...] teitai hōfuku wo gengo kara uketa no de aru". (Kamei 1970b, p. 180)

[40] „Saussure wo rikai suru wa, Saussure wo chōetsu suru no iinari". (Kamei 1970b, p. 185)

Dacă luăm în considerare această îndelungată preocupare a lui Kamei, materializată în numeroase studii (dintre care numai câteva sunt incluse în bibliografia noastră, şi anume Kamei 1970b, 1981a, 1983), nu ne va surprinde impactul pe care l-a avut *Sincronía...*, şi de fapt întreaga operă coseriană – prin recuperarea critică a ideilor valide din viziunea saussuriană asupra limbii, în cadrul cercetării palierului *sistemic* al *limbii funcţionale*.

Utsuriyuku koso kotoba nare[41], formularea *Saussure wo koete* („Dincolo de / Mai presus de Saussure"). Kamei nu a agreat ideea, argumentând că *un titlu* în asemenea termeni echivalează cu o supralicitare a importanţei lui „Saussure" în istoria lingvisticii, dacă ţinem seama că în prima jumătate a secolului XX s-a impus nu „adevăratul" Saussure, ci mai degrabă ceea ce urmaşii săi au făcut, adesea în disjuncţie faţă de spiritul autenticei concepţii saussuriene. Comparaţia ca atare a fost exprimată însă, de ambii savanţi, în *Cuvântul traducătorilor*. La Kamei, ea apare în finalul pasajului citat sub **1.**, şi anume: „[...] până să vină ziua în care Coşeriu va fi venerat în mod autentic de toată lumea, ca o stea gigantică şi strălucitoare mai presus de Saussure, născută de contemporaneitate, sortit este poate să aşteptăm secolul XXI" (Kamei 1981b, p. 248). Tanaka nu ezită să afirme şi el, în mod direct:

> „Această operă coşeriană [*Sincronía..*], care demonstrează, într-o progresie logică impecabilă ce ia drept fundal întreaga dezvoltare a filosofiei occidentale, că limba, fiind, pe de o parte, structură – sau *tocmai pentru că* este structură – este *activitatea umană prin excelenţă*, creată într-o dimensiune istorică – ei bine, eu cred că această operă reprezintă, după Saussure – de fapt, *depăşindu-l cu mult pe Saussure!* – cea mai importantă piatră de hotar pentru lingvistică în sensul ei propriu. Eu unul nu cunosc alte scrieri care să demonstreze atât de dramatic ce înseamnă, pentru om, a înţelege fenomenul uman în sine, precum şi ce înseamnă spiritul critic autentic, neîncătuşat în dogme născute de ştiinţa însăşi, ţintind *numai adevărul*, dincolo de orice falsă ştiinţificitate."[42] (Tanaka 1981, p. 239; subl. în original)

4.3. În sfârşit, Kamei îi atribuie lui Coşeriu rolul „unui Copernic al lingvisticii" (Kamei 1981b, p. 247, pasajul citat în secţiunea **1.**), idee reluată cu explicitări în Kamei 1982a (p. 49, 52-53). Întocmai ca şi Copernic la timpul său, în domeniul ştiinţelor universului natural, în prezent Coşeriu apare multora drept un „eretic" ce se împotriveşte solitar orientării de gândire dominante a epocii[43]. Ca lingvist al secolului XX, Coşeriu nu se poate bucura de recunoaşterea pe scară largă a statutului său autentic, astfel încât, de fapt, semnificaţia 'revoluţiei coşeriene' se poate adeveri abia sub steaua unui veac viitor[44]. În viziunea lui Kamei, monumentala operă coşeriană are

[41] Aproximativ „Procesul schimbării este însăşi limba [esenţa limbii]". Semnificaţia acestui titlu este discutată pe larg în Tămâianu-Morita 2002, p. 72-73, 93.

[42] „Coseriu no kono rōsaku wa, gengo wa kōzō de ari-nagara – aruiwa kōzō de aru kara koso – ika-ni ningentekina itonami de ari, ika-ni rekishitekina keiseibutsu de aru ka wo, seiōteki tetsugaku no zenshi wo haikei to shi-tsutsu, nebakkoi ronri de shitsuyō ni sematte miseta, osoraku Saussure igo saidai no, ina, Saussure sono mono wo haruka ni koeta, shin no imi ni okeru gengogaku no kinenhi de aru to watashi wa omou. Ningen ga ningen-genshō wo sono mono to shite wakaru to iu koto wa, dō iu koto de aru no ka, kagaku ga mizukara mōketa ashikase no naka de kyōjōka-suru koto naku, ese-kagaku wo norikoe, shinjitsu ni sematte ikō to suru, makoto no hihan-seishin to wa dō iu mono de aru ka wo, kore hodo *dramatic*-ni shimeshita chosaku wo, watashi wa hoka ni amari shiranai no de aru" (Tanaka 1981, p. 239).

[43] În acelaşi sens se face, în pasajul discutat, trimiterea la „destinul lui Schuchardt", examinat în detaliu în Kamei 1970a.

[44] „[...] imada Coseriu wa nijusseiki no gengogakusha to shite wa itan de atte, toki wo matte, hajimete Copernicus to ichi-zukerareru koto no kitai-sareru sonzai de arimasu" (Kamei 1982a, p. 49).

miza de „a readuce la viață” lingvistica, de pe pozițiile teoriei cunoașterii și ale filosofiei culturii și istoriei, salvând-o din „uriașa necropolă pustiită, aflată în ruine” pe care o vedem în urma cercetărilor lingvistice de până acum[45].

Gândind în linia lui Kamei, ne putem imagina, desigur, situația paradoxală în care se va afla știința limbajului peste câteva secole, când, precum în cazul răsturnărilor de paradigmă din științele naturii, studiile ‘lingvistice’ pur factuale, cantitative și experimentale vor fi reușit să demonstreze un singur lucru – previzibil încă de acum – anume că „ipotezele” inițiale au fost false, ori chiar că întregul cadru conceptual este inadecvat naturii obiectului investigat. Lingvistica se va vedea *constrânsă* atunci la o regândire din temelii a statutului său, în speță la recunoașterea specificității sale ca *știință a culturii*, reelaborându-și întreaga metodologie pe bazele care sunt proprii obiectului său, și anume cele *hermeneutic*e. Subscriem credinței lui Kamei că abia atunci „revoluția coșeriană” va fi, în cele din urmă, recunoscută ca atare – dar nu putem să nu notăm cu regret, de la scara scurtului răstimp definit prin generația de coșerieni căreia îi aparținem, că nu este exclus ca afirmarea largă a integralismului lingvistic să se producă – pentru noi – prea târziu.

5. Takashi Kamei și Katsuhiko Tanaka sunt exponenții unui tip de receptare **exemplară** a operei coșeriene. Meticuloasă, nedogmatică, insistentă, minuțioasă și exactă, această receptare este caracteristică spațiului cultural japonez, după cum o probează, de pildă, monumentalul proiect de traducere finalizat în cele 4 volume de *Opere lingvistice alese* (Coșeriu 1981-1893)[46]. Totuși, pe de altă parte, credem că nu greșim susținând că Tanaka și Kamei reprezintă ***excepții*** *prin profunzimea și amplitudinea evaluărilor, prin fermitatea, intransigența și constanța cu care își exprimă poziția*, fără a se lăsa vreodată în voia orientărilor la modă într-un moment sau altul. Deși nu avem răgazul de a întreprinde o prezentare detaliată, se cuvine să menționăm aici, în aceeași ordine de idei, și atacul neîndurător lansat de Kamei și Tanaka la adresa *receptărilor parțializante*: nu numai a celor *eronate*, ci și a celor *corecte, dar limitate la teme izolate* din vasta operă coșeriană, fără a sesiza ansamblul și bazele concepției[47]. Nu ni se pare surprinzător, de aceea, că cei doi lingviști la care ne-am referit aici sunt departe de a fi fost vreodată *prezențe amabile* în cercurile academice japoneze; ei s-au afirmat, în schimb, ca *personalități științifice de care nu se poate face abstracție*.

Destinul lor atestă, mai presus de orice îndoială, că a înțelege în profunzime opera coșeriană și a o asimila ca temei pentru propriile investigații înseamnă, astăzi, ***a spune adevăruri incomode – și a-ți asuma, fără ezitare, consecințele***.

---

[45] „[...] kisei no gengogaku ni yotte kizukiagerareta sōdai ni shite kōryōtaru *nekropolis* kara, futatabi aratani yomigaeraseyō to suru, sono kare no ninshikiron no tachiba narabi ni rekishitetsugaku no shikō, kore de arimasu”. (Kamei 1982a, p. 52-53)

[46] Vezi prezentarea detaliată din Tămâianu-Morita 2002 (p. 65-73).

[47] Într-o comunicare personală (5 decembrie 2002), profesorul Katsuhiko Tanaka ne-a împărtășit intenția sa de a scrie o carte despre erorile lingvisticii contemporane, examinându-le cu ajutorul / prin prisma doctrinei coșeriene. Judecând pe baza lucrării despre Chomsky (Tanaka 2000), suntem convinși că această carte va reprezenta o contribuție majoră în sensul promovării curentului integralist în Japonia.

BIBLIOGRAFIE

Borcilă 1988 = Mircea Borcilă, *Eugenio Coseriu şi orizonturile lingvisticii*, în „Echinox", XX, nr. 5, p. 1, 4-5.

Borcilă 1991 = Mircea Borcilă, *Eugenio Coseriu and the Development of Linguistics*, în StUBB, XXXVI, nr. 3-4, p. 3-9.

Borcilă 2001a = Mircea Borcilă, *Eugeniu Coşeriu şi bazele ştiinţelor culturii*, în „Academica", XI, nr. 7-8 (127-128), mai – iunie 2001, p. 22-23.

Borcilă 2001b = Mircea Borcilă, *Început de drum în studiile integraliste*, în StUBB, XLVI, nr. 4, p. 3-14.

Borcilă 2002 = Mircea Borcilă, *Eugeniu Coşeriu, fondator al lingvisticii ca ştiinţă a culturii*, în *Un lingvist pentru secolul XXI*, Chişinău, Editura Ştiinţa, p. 31-39.

Codoban 1988 = Aurel Codoban, *Eugenio Coseriu, un filosof al limbii pentru secolul XXI*, în „Echinox", XX, nr. 5, p. 3.

Coseriu 1958/1978 = Eugenio Coseriu, *Sincronía, diacronía e historia. El problema del cambio lingüístico*, Montevideo; ed. a 3-a, revizuită, Madrid, 1978.Traducere în limba japoneză de K. Tanaka şi T. Kamei: *Utsuriyuku koso kotoba nare. Synchronie – diachronie – historia*, Tokyo, Kronos, 1981.

Coseriu 1981–1983 = Eugenio Coseriu, *Ningen no gaku toshite no gengogaku. Coseriu gengogaku-senshū* (Lingvistica în calitate de ştiinţă a omului. E. Coseriu: Opere lingvistice alese), vol. 1 – 4, Tokyo, Sanshūsha.

Coseriu 1992 = Eugenio Coseriu, *Principiile lingvisticii ca ştiinţă a culturii*, în „Apostrof", nr. II (30), p. 11, 14.

Coseriu 1999 = Eugenio Coseriu, *Discurso de Investidura*, cu ocazia decernării titlului de *Doctor Honoris Causa* al Universităţii Autonome din Madrid, p. 33-42.

Ezawa 1983 = Kennosuke Ezawa, *Coseriu gengogaku no tokushoku to igi ni tsuite* (Despre caracteristicile şi sensul lingvisticii coseriene), studiu explicativ în Coseriu 1981-1983, vol. 4, p. 337-348.

García-Hernandez 2002 = Benjamín García-Hernandez, *Eugenio Coseriu (1921 – 2002). Un lingüista para el siglo XXI*, în „La Razón", V, nr. 1398, sâmbătă, 14 septembrie 2002, p. 22.

Geckeler, Schlieben-Lange (ed.) 1981 = Horst Geckeler, Brigitte Schlieben-Lange *et al.* (ed.), *LOGOS SEMANTIKOS. Studia linguistica in honorem Eugenio Coseriu (1921-1981)*, vol. I-V, Madrid / Berlin, New York, Gredos / de Gruyter.

Humboldt 1836 = Wilhelm von. Humboldt, *Über die Verschiedenheit des menschlichen Sprachbaues und ihren Einfluß auf die geistige Entwickelung des Menschengeschlechts.* Traducere în limba engleză de P. Heath: *On Language. The Diversity of Human-Language Structure and Its Influence on the Mental Development of Mankind*, Cambridge University Press, 1988.

Kabatek/Murguía 1997 = Johannes Kabatek, Adolfo Murguía, *„Die Sachen sagen, wie sie sind...". Eugenio Coseriu im Gespräch*, Tübingen, Editura Narr.

Kamei 1936 = Takashi Kamei, *Bunpōtaikei to sono rekishisei* (Sistemul gramatical şi istoricitatea sa), în „Kokugo to kokubungaku", 13-10, p. 1524-1560 (354-396).

Kamei 1970a = Takashi Kamei, *Kengai no seishin Hugo Schuchardt* (Hugo Schuchardt as Individualist), în „Gengo kenkyū", 57, p. 1-21.

Kamei 1970b = Takashi Kamei, *Saussure e no izanai* (An invitation to Saussure), în „Chūōkōron", noiembrie, p. 174-187.

Kamei 1981a = Takashi Kamei, *A Saussurian Mystery*, în Geckeler, Schlieben-Lange *et al.* (ed.) 1981, vol. I, p. 259-266.

Kamei 1981b = Takashi Kamei, *Kyōyakusha no kotoba* (Cuvântul traducătorilor) – II, în E. Coseriu, *Utsuriyukukoso kotobanare. Synchronie – diachronie – historia* [Sincronía, diacronía e historia. El problema del cambio lingüístico], Tokyo, Editura Kronos, p. 244-254.

Kamei 1982a = Takashi Kamei, *Eugenio Coseriu no gakusetsu ni tsuite. Gengogakushi no nagare ni sotte* (Despre doctrina ştiinţifică a lui Eugenio Coseriu. Urmând cursul istoriei lingvisticii), în „Seijōbungei", 102, p. 38-70.

Kamei 1982b = Takashi Kamei, *Shimomiya Tadao-shi ni tadasu* (O întrebare pentru domnul Tadao Shimomiya), în „Gengo”, 11-2, p. 115-118.

Kamei 1983 = Takashi Kamei, *Keron: Saussure no nazo* (Enigma lui Saussure), în „Gekkan Gengo”, 12-2, p. 65-73.

Kamei 1988. = Takashi Kamei, *Omoidasu manima ni* (În voia amintirilor), în „Gengo kenkyū – bessatsu”, decembrie, p. 21-22.

Kazama 1994 = Kiyozō Kazama, *Prezentare* la *Kamei Takashi ronbunshū 6: „Gengo, shogengo, wazokugo”, 1992* (Takashi Kamei, Opere Complete, vol. 6: „Limbaj, limbi [istorice], limba japoneză”), în „Gengo kenkyū”, 105, p. 131-138.

Salvador 2002 = Gregorio Salvador, *Eugenio Coseriu*, în „ABC”, XCIX, nr. 31785, sâmbătă, 7 decembrie 2002, p. 3.

Tanaka 1975 = Katsuhiko Tanaka, *Gengo no shisō. Kokka to minzoku no kotoba* (Reflecții despre limbaj. Statul şi limbile popoarelor), Tokyo, Editura Nihon Hōsō Shuppan Kyōkai.

Tanaka 1981 = Katsuhiko Tanaka, *Kyōyakusha no kotoba* (Cuvântul traducătorilor*) – I*, în E. Coseriu, *Utsuriyukukoso kotobanare. Synchronie – diachronie – historia* [*Sincronía, diacronía e historia. El problema del cambio lingüístico*], Tokyo, Editura Kronos, p. 239-243.

Tanaka 1993a = Katsuhiko Tanaka, *Kokkago wo koete* (Dincolo de limbile naționale), Tokyo, Editura Chikuma Shobō.

Tanaka 1993b = Katsuhiko Tanaka, *Gengogaku to wa nani ka* (Ce este lingvistica?), Tokyo, Editura Iwanami Shoten.

Tanaka 2000 = Katsuhiko Tanaka, *Chomsky*, Tokyo, Editura Iwanami Shoten.

Tămâianu 2000 = Emma Tămâianu, *Eugenio Coseriu şi lingvistica japoneză. Schiță pentru o evaluare globală*, Comunicare la Simpozionul Național al Fundației Nipponica, Cluj-Napoca şi Bucureşti, 11 octombrie 2000.

Tămâianu-Morita 2001 = Emma Tămâianu-Morita, *Valorizarea integralismului în lingvistica japoneză. Câteva repere*, în StUBB, XLVI, nr. 4, p. 107-115.

Tămâianu-Morita 2002 = Emma Tămâianu-Morita, *Integralismul în lingvistica japoneză. Dimensiuni – impact – perspective*, Cluj-Napoca, Editura Clusium.

Notă. *Contribuția de față se înscrie într-un proiect mai amplu, desfăşurat pe baza a Japan Foundation Fellowship ref. 13PE-1434. Aducem calde mulțumiri profesorului Yoshihiko Ikegami, care ne-a acordat sprijin în obținerea a numeroase materiale bibliografice utilizate aici. De asemenea, ne exprimăm întreaga recunoştință pentru generozitatea cu care profesorul Katsuhiko Tanaka ne-a oferit publicațiile sale şi ne-a împărtăşit, în plus, în mod direct, convingerile sale referitoare la destinul lingvisticii integrale. Interpretarea surselor japoneze nu ar fi fost posibilă fără sprijinul lui Tomo Morita, pe parcursul unor dezbateri nu de puține ori obositoare, din cauza insistenței noastre asupra detaliilor şi a nuanțelor semantice. În sfârşit, ca de atâtea alte ori, datorăm mulțumiri Eugeniei Bojoga, pentru promptitudinea cu care ne-a pus la dispoziție surse din bibliografia coşeriană.*

Universitatea „Babeş-Bolyai”
Facultatea de Litere
Cluj-Napoca, str. Horea, 31